

5. květen

V sobotu 5. května 1945 panovalo v Praze i dalších českých městech od rána silné napětí a nervozita. Revoluce visela ve vzduchu. Očekávala se zpráva o německé kapitulaci. Opět docházelo ke srocování lidí na veřejných místech a pokračovalo odstraňování německých nápisů, znovu propukaly drobné potyčky jako v předchozí den. Tentokrát ale příslušníci odboje vyrazili do ulic ozbrojeni, s puškami na rameni a pistolemi po kapsách. V oknech domů po celém městě se objevily československé vlajky. Rozhlas, sídlící na pražské Vinohradské (za okupace Schwerinově) třídě, zahájil své pravidelné ranní vysílání velmi neobvyklou větou: „Je právě sechš hodin.“ Z následujících relací vedených výhradně v českém jazyce bylo zřejmé, že Němci nad ním nemají kontrolu, ačkoliv nadále střežili budovu.

Václavské náměstí se během dopoledne postupně plnilo lidmi. Německý ministr K. H. Frank proti nim povolal oddíly pražské Schutzpolizei – německé pořádkové policie. Ty se objevily v městském centru jen nakrátko. Obyvatelé a odbojáři je přemluvili k odchodu. Všichni doufali v brzké oznámení německé kapitulace a současně také v příjezd americké armády. Tomuto očekávání propadli i mnozí Němci, což je vedlo k jejich počáteční zdrženlivosti. Prozatím se vše odehrávalo bez většího násilí, ačkoliv na některých místech byly zaznamenány první případy zajišťování či lynčování kolaborantů a množily se i potyčky s německými vojáky a policisty. Ti se však ve své většině i nadále nechávali odzbrojovat bez odporu. Pražští strážníci je přesvědčovali, že Německo kapitulovalo. Až o několik hodin později proti sobě začali vytahovat pistole.

Předseda protektorátní vlády Richard Bienert od časného rána plánoval cestu do Rozhlasu, aby v něm oznámil převzetí moci po německých okupantech. Předtím se ještě naposledy setkal s Frankem, který na něj naléhal, aby v rozhlasě především vyzval obyvatele ke klidu. Bienert se ale do Rozhlasu nakonec nedostal. Po cestě byl zadržen povstalcí. Postupně byli zatčeni i ostatní protektorátní ministři. V poledne primátor Prahy Alois Říha předal moc do rukou národního výboru a v poklidu odešel ze Staroměstské radnice domů. Převzetí úřadu dokonce provázela krátká ceremonie, na kterou se zřejmě omylem dostavil i zjevně zaskočený německý náměstek primátora Josef Pfitzner. Na radnici zaválly československé a spojenecké vlajky.

Vedení vojenského odboje (velitelství Alex) se v nastalé situaci rozhodlo převzít nad dalším vývojem událostí kontrolu. Do poslední chvíle sice počítalo se zahájením povstání až o dva dny později čili v pondělí 7. května, nicméně spontánní reakce veřejnosti i odbojových skupin na postup protektorátní vlády z předchozího dne vše urychlila... V devět hodin dopoledne se v domě U kamenného zvonu na Staroměstském náměstí sešli důstojníci z ilegálního vojenského velitelství. Jejich rozhodování o dalším postupu nejprve pozdržela zpráva, podle které německá armáda údajně již předala na příkaz nového říšského kanceláře Dönitze kontrolu nad Prahou českým uniformovaným sborům (čili protektorátním četníkům a vládnímu vojsku) a začala opouštět město. Zprávu bylo třeba ověřit. Nepotvrdila se. O dvě hodiny později generál František Slunečko vydal pokyn k okamžitému zahájení akce.

Bylo potřeba shromáždit několik tisíc mužů a vyslat je obsadit klíčové objekty ve městě. Odboj měl podchyceny nejdůležitější městské služby. Mezi jejich zaměstnanci byly tisíce jeho stoupenců. Díky nim bylo ihned zablokováno šest tisíc pražských telefonních linek využívaných Němci. Protivník – vojenská posádka a orgány okupační moci – zůstal na několik následujících hodin dokonale paralyzován a některé německé vojenské jednotky dokonce uvěřily zavádějícím zprávám z rozhlasu, že se mají na příkaz svého velení vzdát povstalcům.

Velitelství Alex mělo své stoupence rovněž mezi zaměstnanci Elektrických podniků hlavního města Prahy, zejména mezi tram-

Sebevražda Emanuela Moravce

Personifikovaným symbolem české kolaborace s nacisty se po roce 1941 stal Emanuel Moravec: bývalý legionář, vlastenec a československý generál, který v září 1938 odmítl podřízení se podmínkám mnichovské dohody, chtěl válčit s Německem, a dokonce navrhoval „vytáhnout pistole“ na kapitulujícího prezidenta Beneše. Po německé okupaci v březnu 1939 se nejprve obával zatčení, a dokonce fyzické likvidace. Namísto toho mu okupanti umožnili „okružní exkurzi“ po nacistické říši. Moravec se z ní vrátil nadšený. Prošel neuvěřitelným obratem v dosavadních názorech a postojích. Po návštěvě Německa se stal vnitřně přesvědčeným germanofilem a zřejmě jediným opravdovým českým nacistou.

Ztotožňoval se dokonce i s nacistickými plány na germanizaci českých zemí. Češi se podle jeho slov měli v nacistické říši rozpustit „jako kostka cukru“. V den příjezdu zastupujícího říšského protektora Heydricha do Prahy 28. září 1941 před ním osobně přísahal věrnost Velkoněmecké říši. Své děti

přiměl k poněmčení, sám ale nadále vystupoval jako Čech. Stal se ministrem školství a lidové osvěty v protektorátní vládě. Vysloužil si senárist nejen od veřejnosti a odboje, ale také od většiny ostatních nejvyšších představitelů české části správy protektorátu. V roce 1942 spoluzakládal Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, jehož úlohou byla germanizace vybrané části české mládeže. Po atentátu na Heydricha požádal na náměstích českých a moravských měst manifestace „věrnosti říši“. Byl vynikajícím řečníkem vybaveným podmanivým hlasem. Dne 5. května 1945 spáchal sebevraždu. Zastřelil se v automobilu, kterému v rozbořených pražských ulicích na cestě mezi jeho ministerstvem a úřadem K. H. Franka došel benzín. Zřejmě se obával lynče.

vajáky. Ti měli své vlastní nižší podřízené povstalecké velitelství pod názvem Josef, vedené podplukovníkem Bohuslavem Palečkem. Také oni se do povstání ihned zapojili. V prvních hodinách představovali velmi důležitou mobilní sílu a disponovali i vlastními komunikačními prostředky.

Nejvýznamnějším objektem ve městě zůstávala z pohledu obou stran budova Rozhlasu na Vinohradské třídě. Jedině skrze rozhlasové vysílání bylo tehdy možné předávat obyvatelům i povstaleckým jednotkám informace, výzvy a pokyny a celé povstání efektivně řídit a organizovat. Udržení budovy v českých rukou se pro další vývoj povstání jeví jako naprosto klíčové. To si samozřejmě uvědomovali také Němci.

Kolem poledne se budovu pokusila zajistit jednotka Waffen SS. Krátce po ní do Rozhlasu vstoupila i malá skupina protektorátních četníků, kteří se připojili k povstání. Strhla se přestřelka. V pražských ulicích začali umírat lidé. Ve 12 hodin a 33 minut hlasatel Zdeněk Mančal v emotivní výzvě žádal o pomoc „českou policii, četnictvo a vládní vojsko“. Krátce nato výzvu několikrát zopakoval a svolával k Rozhlasu „všechny Čechy“. Dosavadní víceméně nenásilné přebírání moci a vojenské zajišťování města povstalci se v tom okamžiku změnilo v ozbrojené povstání. Okolím Rozhlasu se po celé odpoledne a také v podvečer – až do šesté hodiny – rozléhala hlasitá střelba a výbuchy ručních granátů. V první den povstání se tam odehrávaly nejtěžší boje. V ostatních částech Prahy byla situace o něco klidnější, ačkoliv boje a střety propukaly i na dalších místech. Na střeších domů se objevili němečtí ostřelovači. Vinohradská třída i Staroměstské náměstí byly ostřelovány z kulometů. Následky jejich palby byly děsivé...

Odpoledne zahájilo činnost vojenské velitelství Velké Prahy Bartoš, které si zřídilo štáb v Bartolomějské ulici. Pokyn k jeho aktivizaci přišel od velitelství Alex. Politickou kontrolu nad celým povstaleckým podnikem převzala Česká národní rada (ČNR), která se prohlásila za „představitelku revolučního hnutí českého lidu“ v celých českých zemích a za jediného „zmocněnce vlády Československé republiky“ s pravomocemi „vládními a výkonnými“ čili stala se nejvyšším exekutivním orgánem na povstaleckém území. Ve večerním českém vysílání BBC z Londýna se jí dostalo oficiálního uznání od československé vlády v Košicích. Posluchačům to sdělil ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka.

ČNR měla svou vlastní vojenskou komisi v čele s kapitánem Jaromírem Nechanským, profesionálním vojákem vycvičeným ve Velké Británii a velitelem výsadku Platinum – Pewter, který disponoval rádiovým spojením na Londýn. Pokusil se činnost všechny skupin vojenského odboje těsně před povstáním zkoordinovat. Poté se samozřejmě zapojil i přímo do povstání. Plnil úlohu „styčného důstojníka“ Rady.

Během 5. května propukala lokální povstání také v dalších českých městech a obcích. Moc v nich přebíraly místní revoluční národní výbory. Docházelo ke srocování lidí před úřady a kasárnami. Někde byly německé vojenské posádky rychle odzbrojeny a zajaty, jinde jim bylo po dohodě s národními výbory umožněno odejít beze zbraní, ale často i se zbraněmi. Také to bylo v dané situaci považováno za vítězství. Na řadě míst totiž německé síly proti povstalcům a národním výborům naopak velmi krvavě zasáhly. Ve Velkém Meziříčí byl 6. května večer místní národní výbor

rozprášen a v následujících dvou dnech bylo popraveno 59 lidí. Obec Konětopy na Mělnicku byla v noci na 8. května vypálena poté, co její obyvatelé stihli utéct. K násilí a popravám docházelo po 5. květnu také na dalších místech v Čechách a na Moravě.

Kontrola nad ČTK

Ve stejných chvílích, kdy začínal urputný boj o budovu Rozhlasu, obsadila povstalecká jednotka nadporučíka Karla Neuberta, podřízená velitelství Alex, redakci České tiskové kanceláře (ČTK) sídlící v Lützowově (dnes Opletalově) ulici v centru Prahy nedaleko horní části Václav-

ského náměstí. Již v jednu hodinu odpoledne ČTK navázala spojení s agenturou Reuters v Londýně a také s Moskvou. O další dvě hodiny později zpravodajská agentura zcela obnovila provoz a informovala svět o průběhu povstání.

↑ Dopolední srocování v centru Prahy bylo provázeno rozbíjením bust nacistických pohlavárů a ničením nacistických symbolů, a to zejména před radnicí na Staroměstském náměstí (na snímku).

→ Od rána pokračovalo odstraňování nenáviděných německých nápisů.

Povstání v Plzni

Od časného rána 5. května se úspěšně rozvíjelo povstání v Plzni – ve druhém větším českém městě, které se tehdy stále ještě nacházelo pod německou okupací. Budova tamního rozhlasu byla obsazena před zahájením vysílání. Moci se ujal městský revoluční národní výbor v čele s prvorepublikovým plukovníkem Jindřichem Krejčíkem. Němci nezasáhli a tamní posádka zůstala nečinně v kasárnách. Od odpoledních hodin plzeňský rozhlas přenášel svobodné československé vysílání. Ve městě byly pro nadcházející noc rozmístěny hlídky, po setmění se ozývala sporadická střelba. Druhý den dopoledne do města vstoupila americká armáda. Na hlavním náměstí se strhla krátká přestřelka, kterou ukončil příjezd amerických tanků. Poté se stovky německých vojáků přišly Američanům samy vzdát. Můžeme jen spekulovat, zdali by povstání v Praze mělo podobný průběh, pokud by také česká metropole byla 6. května zajištěna americkou armádou...

Vládní vojsko

Po celou dobu okupace existovala v protektorátu malá vojenská formace složená z protektorátních občanů čili z Čechů: tzv. vládní vojsko. Čítala 6 500 důstojníků a vojáků a byla vyzbrojena pouze lehkými zbraněmi. Její úlohou byla především ochrana budov využívaných protektorátní vládou a prezidentem Háchou. V roce 1944 byla část vládního vojska okupanty přesunuta do severní Itálie ke strážní a pracovní službě v obavě, aby se vojáci v českých zemích nepřipojili k protiněmeckému vystoupení.

Významná část vojska ovšem v českých zemích zůstala a v květnu 1945 se plně zapojila do povstání.

→ Kolem poledne byly německé hlídky v městském centru nahrazeny skupinkami povstalců.

← V pražských ulicích se ráno 5. května objevili první ozbrojení příslušníci odboje podřízeni velitelství Alex.

← ↑ Příslušníci německé policie přišli „udělat pořádek“ do Jindřišské ulice a na Václavské náměstí. Vzápětí uvěřili zprávám o údajné kapitulaci Německa a o blížících se Američanech a nechali se přemluvit k odchodu.

→ Opozilci z řad německých policistů byli vzápětí zajati odbojáři.

† Před polednem začalo zatýkání kolaborantů i Němců v civilu. Snímek vznikl v Bartolomějské ulici poblíž sídla velitelství Bartoš.

† Na jiných místech docházelo i k bití a lynčování skutečných či domnělých nepřátel.

† Příslušníci protektorátního četnictva se s vytaženou pistolí snaží přesvědčit německé vojáky, aby mu předali své zbraně a v klidu odešli zpět do kasáren „čekat na Američany“.

† Kolem poledne se na Václavském náměstí opět objevili Němci. Tentokrát se jednalo o jednotku Waffen SS, která se vydala obsadit budovu Rozhlasu na nedaleké Vinohradské třídě.

† Krátce nato stejným místem projeli také příslušníci českého protektorátního četnictva, aby redaktorům v Rozhlase pomohli.

† Největší boje se odehrávaly odpoledne v okolí Rozhlasu na Vinohradské třídě. Do večera v nich zahynulo více než sto lidí.

